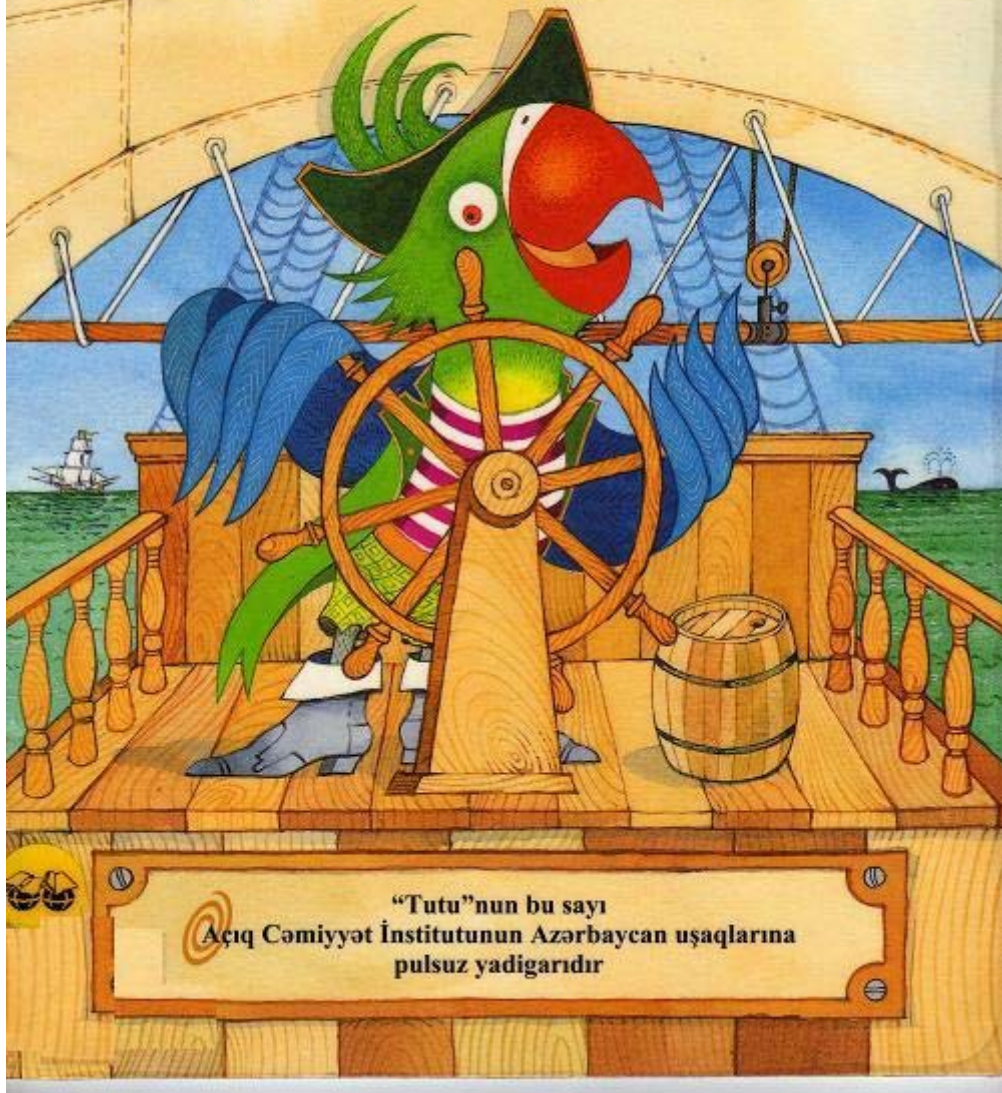

TUTU VƏ ONUN DOSTLARININ DƏNİZ SƏYAHƏTİ

TUTU

“Tutu”nun bu sayı
Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Azərbaycan uşaqlarına
pulsuz yadigarıdır

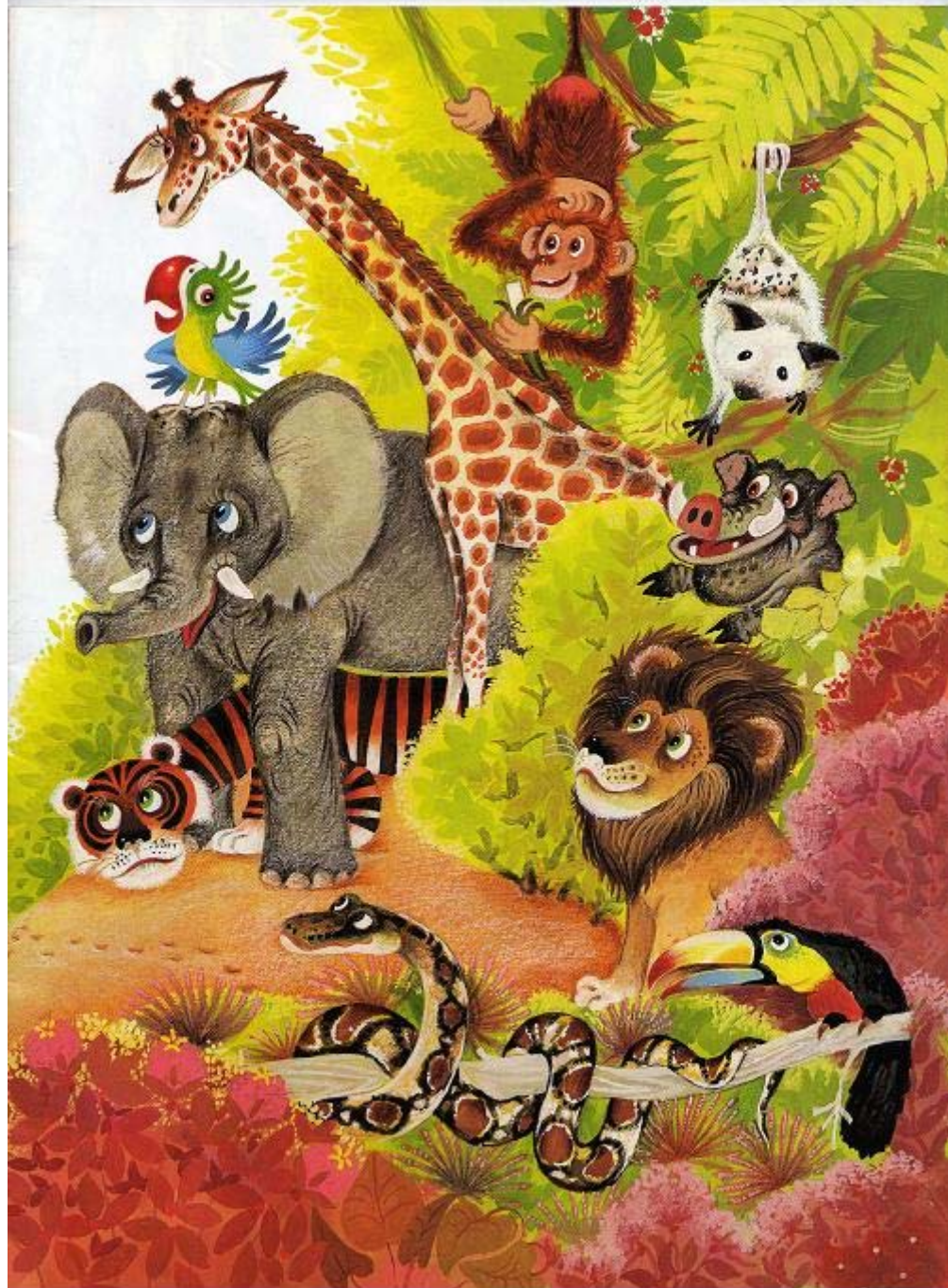
Şəndərəyə hay düşdü ki, tısbağa balinadan məktub gətirib. Hamı yığışdı bir yere və mat qaldı: o yekəlikdə balina vur-tut 7 sözlük məktub göndərmişdi. O da sözle yox!

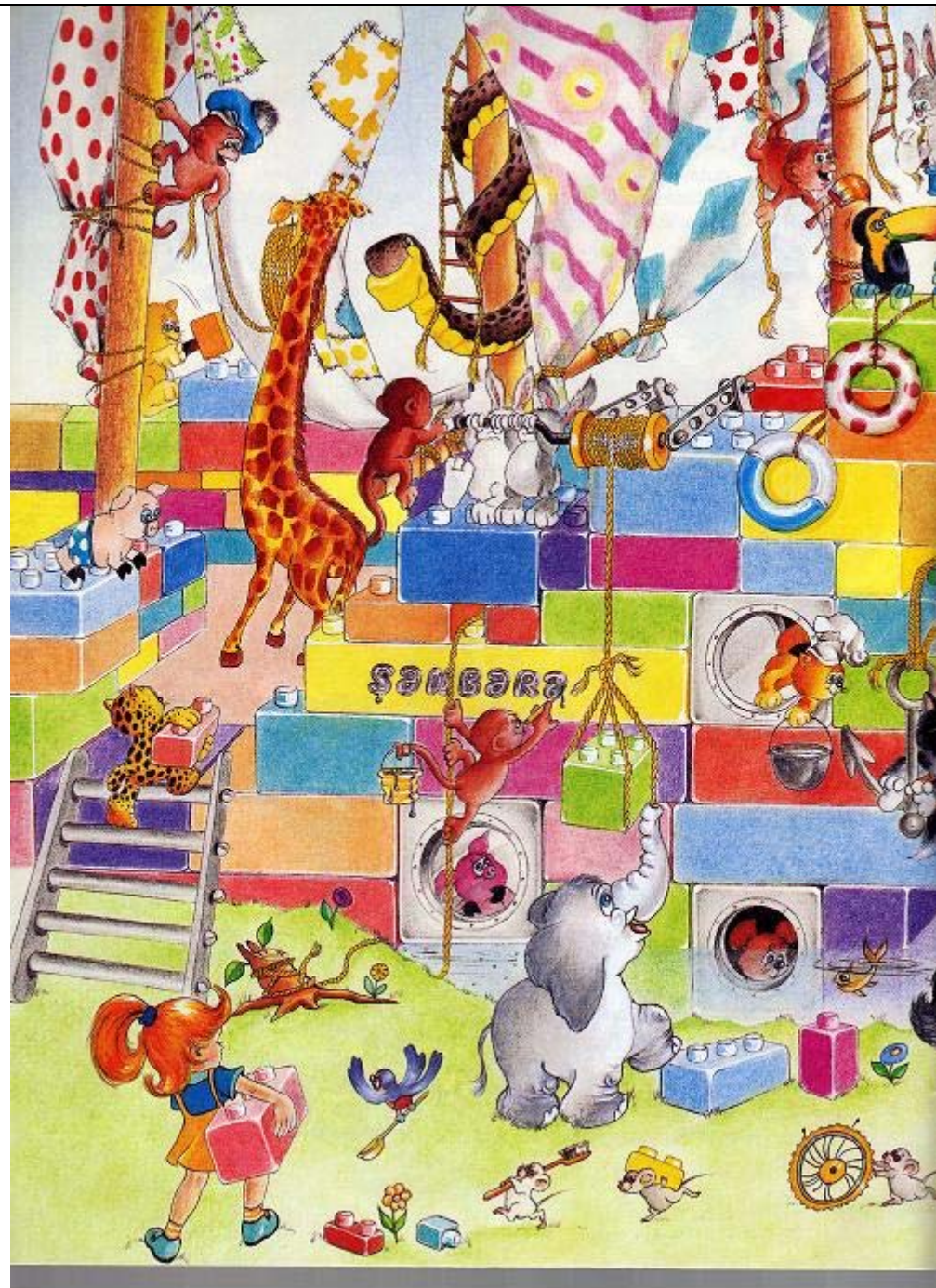
Dostlarımızın başı o qərribə məktubu dartışmağa qarışmışkən bir sırr açım: balina oxuyub-yazmağı bacarmır! Okeanın, dənizin dibində harda dəftər-kıtab saxlayacaqdı, hə?! Yekəliyinə baxmayın, heç danışmaz, ele sus-pus üzər. Ancaq səs-küyə öyrəncəli idi, vaxtilə bütün Yer kürəsini dalında gəzdirib axı. Yaxşı, bəs balina kiməsə, nəyə xəbər vermək istəyəndə nəyləyir? Necə-necə? Bərkdən deyir!.. Hə, indi eşitdim. Demək, fikrini dənizin dibindən götürdüğü şeylərlə çatdırır...

Vay-vay! Heç bu cür də məktub oxumaq olar: biri balıq qulağını dartışdırır, o biri morj dişini yalayır, üçüncüsü gəmi zəngini qapışdırır... Ağız deyən qulaq eşitmir. Hə-ə, axır ki, 3-4 sözü tapdılar: "dan ağaranda körpə və xallı birisi"... Gəmi zəngi də tələsməyi bildirir... Bəs Tutu-nə deyir? Vayyy, heç Tutunu belə aciz görməmişdim, dimdikaltı nəyə mızıldayır. Odur, nəyisə "tutdum" deyir, yəni "tapdım". Qulaq verək, görək nə deyir Tutu: - balinaların başı qovğadadır, tələsmək lazımdır!...

...Aha! Demək gəmi düzəltmək lazımdır. Nolar, onlar gəmi düzəltməkdə olsun, bizsə balinanın məktubuna bir də göz gəzdirib görək düzmü oxuyub Tutu?

"Şənbərə", piratlar və polismen balina

Şəndərədən "Şənbərə"
Yola düşdü səfərə.
Oldu Tutu kapitan,
Pısqıldadı okean.
Okeanda piratlar
Gəlib-gedəni tutar.
Bilmir "Şənbərə"- vay-vay!
Qudbay Şəndərə, qudbay!..
Bir balina polismen
Bildi bunu week-end.
Bazar günü aldı faks:
"Piratlara vermə şansı!"..
Bu vaxt pirat Çolaq Con,
Çiyində maqnitofon,
Damağında super "Kent",

Dedi: "Tutu, ver prezent!"..
Tutu...Tutu- kapitan
Tulladı beş - on banan.
Ha-ha!.. Piratlar güldü...
Fu!-Çolaq Con tüpürdü...
Yağdırdı gülləboran.
"Şənbərə" çaşdı tamam!..
Bu vaxt çatdı supermen
O balina polismen!..
Quyruğunu buladı,
Piratları tulladı!
Qaqkıldadı okean,
Piratlar batdı tamam.
"Şənbərə" düşdü yola,
Polismenlə qol-qola!!!

balinalar fırlanıb sanki rəqs edir və beləcə, planqtonu burulğana salaraq dişsiz ağızlarının tən ortasına yönəldə bilirlər.

Balina 50 iləcən yaşayır. Xasiyyətcə çox dinc varlıqdır balina. Yeganə silahı quyruğudur. Qəzəbləndimi - quyruğuynan elə vuracaq ki, dənizin lap ortasına düşəcəksən...

Yadımıza düşmüşkən xatırladaq ki, Londonda çox gözəl bir təbiət muzeyi var. Orada, salonların birində balinanı bütün boy-buxunu ilə görmək mümkündür. İnşallah, günlərin birində ya ata-ananla, ya da özün həmin muzeyə baş çəkərsən. Gedə bilməsən də ürəyini sıxma. Oxu, çalış, öyrən ki... təkçə London, həmin muzey yox, bütün dünya üzünə açılsın. Oldu?..

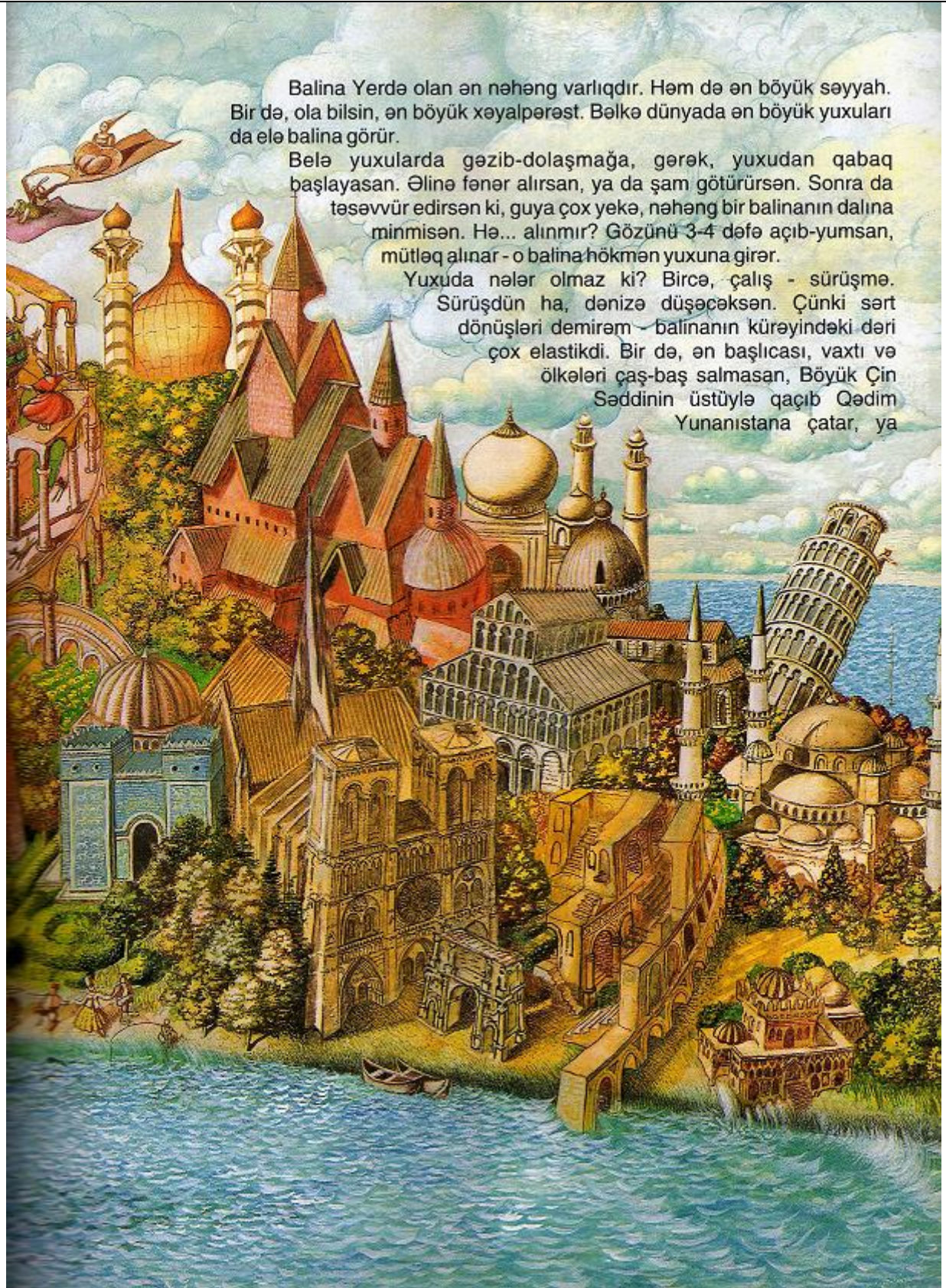

Balina Yerdə olan ən nəhəng varlıqdır. Həm də ən böyük səyyah. Bir də, ola bilsin, ən böyük xəyalpərəst. Bəlkə dünyada ən böyük yuxuları da elə balina görür.

Belə yuxularda gəzib-dolaşmağa, gerek, yuxudan qabaq başlayasan. Əlinə fənər alırsan, ya da şam götürürsən. Sonra da təsəvvür edirsən ki, guya çox yekə, nəhəng bir balinanın dalına minmişən. Hə... alınmır? Gözünü 3-4 dəfə açıb-yumsan, mütləq alınar - o balina hökmən yuxuna girər.

Yuxuda nələr olmaz ki? Bircə, çalış - sürüşmə. Sürüşdün ha, dənizə düşəcəksən. Çünki sərt dönüşləri demirəm - balinanın kürəyndəki dəri çox elastikdi. Bir də, ən başlıcası, vaxtı və ölkələri çaş-baş salmasan, Böyük Çin Səddinin üstüylə qaçıb Qədim Yunanıstana çatır, ya

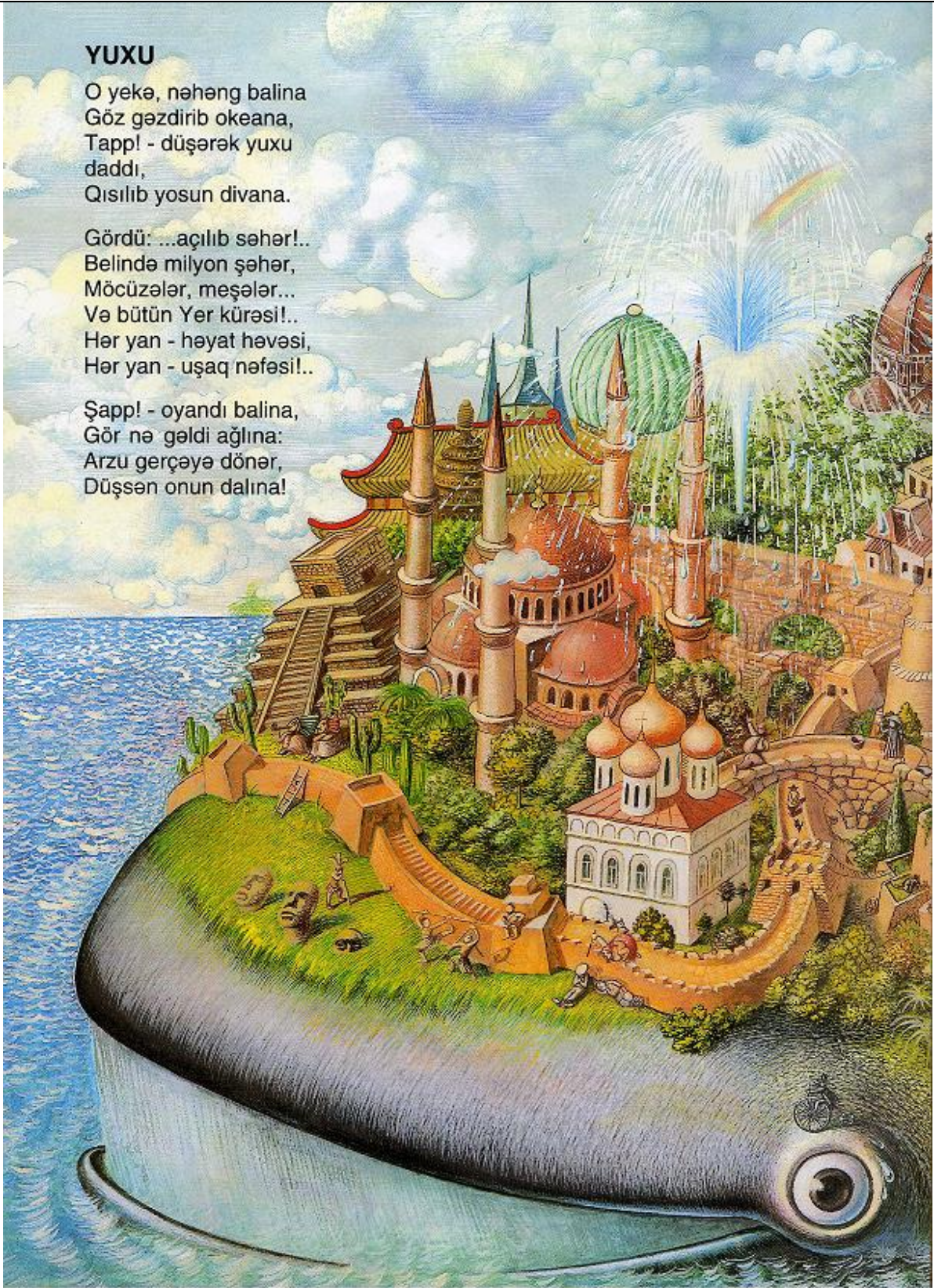

YUXU

O yekə, nəhəng balina
Göz gəzdrib okeana,
Tapp! - düşərək yuxu
daddı,
Qısılib yosun divana.

Gördü: ...açılıb səhər!..
Belində milyon şəhər,
Möcüzələr, meşələr...
Və bütün Yer kürəsi!..
Hər yan - həyat həvəsi,
Hər yan - uşaq nəfəsi!..

Şapp! - oyandı balina,
Gör nə gəldi ağılına:
Arzu gerçəyə döner,
Düşsən onun dalına!

"Şənbərə" şimala səmt götürüb. Bəxtimizdən səmt küləyi əsir. Buna üzmək yox, uçmaq deyərlər! Bizlər - tutuquşu tayfası, uçmaqdan çox yamsılamağı, söz üyütməyi sevsək də, indi sizə sözün düzünü danışacağam.

Küləyi görən var?

Küləyin özünü heç kim görməyib. Amma küləyin nə olduğunu hamı bilir. Hamı da tanıyır onu. Ağacların əyilməsindən, saçın pırtlaşıb dağılmasından, sovrulub adamın gözüne düşən qum dənələrindən, havada uçan, yerdə sürüklənən papaqlardan kim tanımır küləyi?!

Küləyin yaxşısı-pisi yoxdu. Var güclü külək, məsələn, tufan, bir də var yavaş külək, tutaq ki, yel. Xırda pəncərəni - nəfəsləyi aç, ya da əynindəki köynəyini yellə, olsun yavaş külək, məsələn, meh.

Güclü küləklərin öylağı okeanlar, başıqarlı dağlardı. Bu küləklər gecə-gündüz bilmədən əsir, gündoğandan günbatana, şərqdən qərbə baş vururlar. Yer üzündə o qədər küləklər var ki, onları qarışıq salmamaq üçün adamlar cürbəcür ad düşünüblər. Avropada Afrika səhralarından əsib gələn isti küləyə sirocco deyirlər. Uca Alp dağlarından qopan küləksə mistrəl adı ilə tanınıb. Bizim obalarda şimaldan əsən soyuq külək xəzri, cənubdan əsən ılıq küləksə gılavar adlanır. İyuldan başlayaraq ta payızın xəzəlinəcən Hind okeamından qopan küləklər tayfun adı ilə tanınıb. Bu sözün çin dilindən açması "böyük külək" anlamına gəlir. Okeanın dibində zəlzələ olursa, yəni yer oynayarsa, bundan külək qopur və bu küləyi gözdirən dalgalara sunami deyilir. Həmin dalgalar, olur ki, onmərəbəli ev hündürlüyünə qalxır.

Amerikalılar özlərinin 2 ən güclü küləyinə qasırğa və tornado adları qoyublar. Hər qasırğaya da özgə bir ad veriblər ki, bir-biri ilə qarışıq salınmasın: Meri, Harri, Kerk, Eddi... Onlarca belə ad var.

Qasırğanın özəyində isə dinc və tamam küləksiz guşə var ki, onun adına "göz" deyirlər. Bir anlığa təsəvvür et ki, diametri 1 mil olan dairənin mərkəzindəsən... yan-yörəndə qasırğa cin atına minib, ancaq sənə heç bir şey olmur. Bax buna

Balıqın bir fırtınadan qorxub gizlənib. Üçdək sayınca tapsanız, sonra da tapmacaların cavabını versəniz... azı saqqız payınız var. Amma bizdən yox ha...ata-ananızdan!

TUTMACALAR

*Dalğalanıb, yırğaladar - yel qalxanda,
Əzizləyib yorğaladar - gün çıxanda,
Nəfəs çəkib nərildəyər - tufan qopanda,
İz itirib, gəmi batırar - coşanda,
Zalim olub, su içirməz - suzanda.*

*Qaya altında bağlı,
Ayağı taxtalı, başı taxtalı,
Yamacları yağlı,
İhi, ihı - ağlayar...
Qulağı dalğa soraqlı.*

*Dama yağar, damdan düşər,
Ayağı yox, tez sürüşər,
Mahnısı var, sözü yox,
Laylası var, körpəsi yox,
Alzusu var - göl olmaqlı..*

*Bir qara quzum var,
Uçar qanadsız,
Lələkləri tellənər,
Ulduzlar da tüllənər,
Damla-damla payı çox.*

*Başı var, gözləri var,
Ayağı yox, dili yox.
Ləpə atsa, boğular,
İhi!.. Qırmağa düşdü ki...
Qızıl-gümüş pulları var!..*

*Qoşa qanadı var? Var!
Uşaqılıqdan adı var? Var!
Şaqqıltıdan qaçar? Qaçar!*

deyerlər ki, bəxti gətirib... Ortagüclü qasırğanın sürəti saatda 30 mildən 75 milədək olur. 1 milin 1,76 km olduğunu nəzərə alsaq, hesablayıb görərsən ki, söhbət saatda 130 km-dən gedir. Deməli, belə külək saatda 80 km-ədək sürətlə qaça bilən ayaqdanyüyrək dəvəquşunu ötə bilər.

Bəs avtomobilə minib qasırğanın pəncəsindən yaxa qurtarmaq olarmı? Ortagüclü və dalınca səni izləyən qasırğadan - hə. Ancaq qorxub, maşını üzə qasırğaya sürsən - yox, maşını çevirib özü ilə aparacaq. Hətta saatda 1000 km sürətlə uçan müasir təyyarələr də qasırğa ilə üzləşməkdən çəkinərək onun üstündən keçirlər.

Külək yüyrəküzməyə görə balıqlar arasında çempion sayılan yelkən balığını da asanlıqla haqlayır. Bu balığın sürəti saatda 100 km-ə çatır.

Bir şey də maraqlıdır: görəsən balıqlar qasırğadan qorxurmu? Qorxur, özü də çox. Düzdür, o qədər də bilinmir ki, niyə qorxur. Balıqların çoxu qasırğadan yayınaraq, sakit axarlı, ya da durğun sularda daldalanır. Meduzalarsa qasırğa olacağını duyan kimi suyun dibinə çökürlər.

Adamlar qasırğanın nələr törətdiyini həmişə bilib. Biliblər ki, qasırğa evləri uçurur, ağacları qoparır, əlinə keçəni dənizə aparır, qayalara çırpır. Ancaq qorxmaqdan nə çıxar, yəqin bu səbəbdən adamlar da düşünüb-daşınıb, axırda o qərara qəliblər ki, küləyi ram etmək, gərəksə, lap minib çapmaq da olar.

Əvvəl göyə çərpələng ataraq, küləyin yolunu-izini görüblər. Sonra yel dəyirmanları düzəldib, küləyə buğda döydürüblər. Sonra hava şarları uçurublar. Amma küləkdən qorxmamaqdan ötrü adamların düşünüb tapdığı başlıca şey yelkənli gəmilərdir.

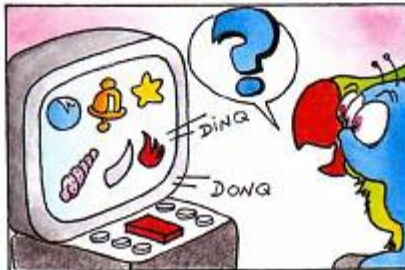
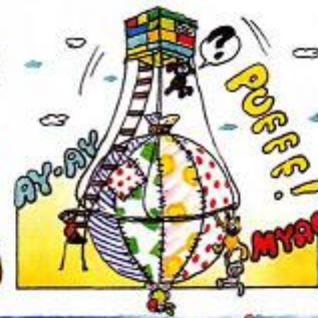
Yelkənli gəmilərin nə vaxt yarandığını indi heç kim xatırlamır. Belə gəmilər azı 5 min il əvvəl yaranıb. Elə o vaxtlar da güclü küləklər - qasırğalar qopurmuş. Adamlar yelkənli gəmilərdə neçə min km yol aşaraq okeanlar keçib, qitədən-qitəyə gedə biliblər. Cürbəcür, həm də bir-birindən yüyrək yelkənli gəmilər insan əlinin möcüzələrindəndi. Külək gücləndikcə yelkənlər də lap şişib açılır və gəminin sürətini yüksəldirdi. Sözsüz ki, "ağını çıxaran" gəmiləri külək cəzalandırırdı.

Zaman keçdi... o qədər gəmi düzəldilər ki, az qala okeanda yer qalmadı. XV əsrdə, yəni 599 il öncə (sən neçə yaşın var?) qüdrətli dəniz dövlətləri yarandı. Bu dövlətlər yelkənli gəmilərdən ibarət çox böyük donanmalar saxlayıb, dəniz və okeanların yiyəsinə çevrildilər. Əvvəlcə paravozlar, sonrasa təyyarələr meydana çıxanadək bu yəziyyət düz 400 il sürdü. Bir iş də var ki, nə insan küləyin ağasına çevrildi, nə də külək gəminin odunu aldı insanın...

...Zürafə olmasaydı, ~~qoxumuz~~ hava şarına dırmaşa bilməzdik. Əcəb küləkdə gəmimizi batırdı, indi də bizi uçurur!.. hoppanaq ki, şar yuxarı qalxsın... Bax belə! O da baxın, balıqlar da uçur ki!...

Hava şarı yuxarı qalxanda Yerin yup-yumru olduğu göründü. Həmi heyrətdən donub qaldı.

- Mən belə olduğunu bilirdim, - deyə zürafə dilləndi.

Zolaqlı zəbrə dözməyib soruşdu: - Bəs indi xallı balinalara nə cür kömək edəcəyik?

- Düşünməyə dəyər! - deyə Tutu kəlləmayallaq dayandı, - başıüstə duranda yaxşı düşünmək olur axı. Ancaq Tutu çönən kimi hava şarı da kəlləmayallaq çevrildi və içindəki heyvanlar başıüstə asılı qaldılar.

Yekə qulaqlarını quş qanadı kimi yellədən fir heyrət içində dedi: - Heç bilməzdim ki, mən uça bilərəm!

Amma meymun şivən qopardı: - Bəsdir hoşa çıxardın, Tutu! Ayaqüstə dayan!

- Yəqin artıq kosmosdayıq, - Tutu bu sözləri deyib özünü düzəltdi.

Heyvanlarsa çox sevinirdilər və: - Ura! Daha biz də kosmonavtıq! - söyləyib bağırışdılar.

- Mən belə olduğunu bilirdim, - deyə zürafə yenə dilləndi.

Elə bu vaxt göydə "uçan boşqab" göründü. Amma uçub eləməirdi, yerə düşən adi boşqab kimi diyirlənirdi.

- Yadplanetlilər! - deyə Tutu səsləndi, - əlaqəyə girmək lazımdır!

Bu vaxt "boşqab"ın içərisindən bir mexaniki əl uzandı və Tutunu götürüb geri çəkildi.

"Boşqab"ın içərisində ayaqları göydə olan yadplanetlilər vardı; ağziüstə çevrilmiş masanın başında, tavanda oturmuşdular. Kəlləmayallaq kompüterin ekranı yanib-sönürdü. Kompüterin önündə demir lələkli qərribə bir quş da kəlləmayallaq vəziyyətdə deyirdi:

- Utut! Utut! Ralqasras!..

Tutu qoçaq-qoçaq dedi: - Salam! Nə var, nə yox?

- Malas! - deyə gəlmə varlıqlar cavab verdilər, - Qayaşab yeş rəhl!..

İşə baxın ha... Bu dili Tutu da bilmirdi! O, - "baş işletmək lazımdı", - deyə yenə başüstə dayandı və elə bu vaxt ona hər şey aydın oldu: - idmızal kəmnöç!

Tər-təmiz yadplanetli dilində deyilən həmin sözlərdən sonra gəlmə varlıqlar çevrilib adam dilində danışmağa başladılar:

- Başımıza qəza gəlib! Əsas kompüterimiz sınıb!

- Kompüter yox, sizin Utut xarab olub. Onun adı Utut deyil, mənim kimi onun da adı Tutudu.

- Utut! Utut! - deyə dəmir quş inadından əl çəkmədi.

Neyləsin-neyləməsin, Tutunun ağlına gəldi ki, başayaq oxuyanda da eyni mənə verən sözləri dəmir quşa söylətsin:

- Mən dedikcə sən də de: Ana... Ata...

Dəmir quş birdən silkələndi, sonra çevrilib, ayaqüstə dayanaraq:

- Tutu! Tutu! - deyə bağırdı.

Gəlmə varlıqlar sevinib Tutuya dedilər: - Qal bizimlə, getmə! Sən bizi xilas etdin!..

- Mən xallı balinaları qurtarmalıyam, - deyə Tutu cavab verdi, - Onlar məktub yazıb, bizdən kömək istəyiblər.

- Biz də məktub almışdıq onlardan, ancaq heç cür oxuya bilmirik.

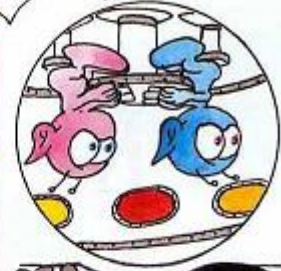
Tutu kompüterə yanaşaraq onun düyməsini basdı. Ekranda bu sözlər oxundu: mirvari (uşaq), dəniz atı (tez), zıncırov (diqqət), ulduz (bayram), balıqulağı (xallı), morj dişi (şimal), mərcan (atəşəşanlıq).

Sonra kompüter sanki sönmə-yandı və ekranda belə bir mətn göründü: "Diqqət! Gözəl xallı bələmiz doğulub. Həminizi şimala dəvət edirik. Tələsin! Bayram olacaq, fişəng atılacaq".

Tutu əvvəl-əvvəl çaşdı, sonra isə sevinçək olub dedi: - Biz də elə bilirdik başlarında qəza var, sən demə bayrama çağırırlar bizi!..

- Eybi yox, Tutu, özün gördün ki, biz də çaşmışdıq! - deyə yadplanetlilər gülüşdülər.

- Eləsə, irəlilə! - deyə Tutu kefikök qışqırdı və hamı bir yerdə BAYRAMA tələsdi.

"Tutu"nun nəşrlərində Azərbaycanı dünyaya boylandın, Yer kürəsini seyrə çıxdın. Bu səfərlərdə çaylar üzdün, dənizlər aşdın, okeanlar keçdin. Neçə-neçə ölkədən "Nağıl bulağı" axdı, neçə-neçə ölkənin nağıllarına isindin. Ancaq bu dəfə...

Bu dəfə, balaca dost, dünya səyahətinə ara verib, yurdiçini dolaşacaq, yurdu sözlə gəzişəcəksən. Bu dəfə doğma Azərbaycanda yaşayan xalqları bir az da artıq tanıyacaq, *yurd insanının* - soydaşın, vətəndaşın çoxrəngli və çoxdilli nağıl dünyasına baş vuracaqsan.

Yaxın günlərdə işıq üzü görəcək bu nəfis, əlvan kitablar sənə ərməğandır.

BU YURDDU TANI !

